

*Non-formal Learning and Education in University
Неформално учене и образование във ВУЗ*

ЕВРОПЕЙСКИ ОПИТ В ПОДГОТОВКАТА НА СПЕЦИАЛИСТИ ЗА СЕКТОРА НА НЕФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ НА ВЪЗРАСТНИТЕ

Вяра Гюрова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Добре подготвени, знаещи и можещи кадри са необходими за всички сектори на образованието. Но когато става въпрос за неформалното образование и в частност – за неформалното образование на възрастните, високо квалифицираните специалисти (преподаватели и управленци) гарантират конкурентоспособността на институцията, предлагаща съответните образователни услуги, привличайки повече „клиенти“ (учащи). В този смисъл компетентността на кадрите придобива икономически (финансови) измерения. Осъзнавайки това, развитите страни предлагат многообразни възможности за подготовка на специалисти – преподаватели, организатори на курсове (андрагози), ръководители (директори, мениджъри и пр.). Статията предлага примери за добър международен опит в това отношение.

Keywords: non-formal education, adult education, non-formal adult education, UNESCO, CONFINTEA, Andragogy

В условията на конкурентен пазар на образователните услуги квалифицираните кадри (преподаватели, управленци и др.) имат определяща роля в привличането на повече учащи, което е решаващо за конкурентоспособността на институциите за неформално образование, в т.ч. и за икономическата (финансовата) им ефективност. Известен принцип в образованието на възрастните е, че възрастните учащи вярват на авторитети, а те се преценяват според образованието, квалификацията и опита на специалистите. Затова не е чудно, че в 50 национални доклада (за подготовката на Глобалния доклад на последната международна конференция на ЮНЕСКО за образованието на възрастните CONFINTEA VI (2009) се подчертава, че повишаването на качеството на подготовката и квалификацията на персонала е „основно предизвикателство“, тъй като учителите, улесняващите и обучаващите¹⁾, са най-важният фактор „на входа“ за постигане на качество в образованието на възрастните.²⁾

В европейските страни и по света има голямо разнообразие от програми за бакалавърско и магистърско обучение по андрагогия или образование на възраст-

ните (в рамките на формалното образование за обучаващи възрастни), както и за подготовката на мениджъри (ръководители) (Гюрова, 2011, 2013). Предлагат се и възможности за допълнително (продължаващо) образование в рамките на неформалното образование – курсове за продължаващо образование (обучение) от университети и колежи, както и от регионални центрове и асоциации за образование на възрастни. В помощ на реформите в този сектор има много добри практики.

В Холандия например социалните академии предлагат допълнителна специалност „Културни дейности“ (за сферата на социалната работа), в която за четири години се подготвят различни категории специалисти за сферата на образованието на възрастни:

- служители и преподаватели за центровете за практически стажове и за народните колежи, за асоциациите за работническо образование, за синдикатите, селскостопанските, женските, религиозните организации, за центровете за стари хора, за центровете за ресоциализация на възрастни;

- специалисти по образователни проблеми за масмедиите и художествените институции;

- специалисти по дейност за възстановяване (на възрастни и стари хора), работещи в различни организации и центрове;

- ръководни и изпълнителски кадри за клубовете („фойетата“) по квартали, общински центрове, културни центрове и пр.

Сериозно внимание на подготовката на андрагози (организатори на курсове и обучаващи възрастни) се отделя в бившите югославски републики (Хърватска, Сърбия, Черна гора, Словения, Босна и Херцеговина). Съществуват специалност и специализации по андрагогия (образование на възрастните).

В Словения преподавателите на възрастни трябва да имат висше образование в съответната област и да вземат професионален изпит. Учителите от програмите за неформално образование на възрастните не са задължени да отговарят на тези изисквания (да са взели такъв изпит). Но за ограмотителите той е задължителен, както и университетската диплома. Първоначалното обучение по образование на възрастните (андрагогия) се осъществява по програма, която е с продължителност 112 до 132 часа и завършва с професионален изпит. Работещите преподаватели на възрастните могат да посещават годишно поне 5 дни квалификационни курсове или да ползват за тази цел 15 дни на всеки 3 години.

В Румъния системата за образование на преподаватели на възрастни включва първоначално и продължаващо професионално образование. Стандартът за заемане на място на обучаващ (trainer) изисква кандидатът да владее 8 компетентности: за планиране, реализиране на обучение, оценяване на постиженията, методика, маркетинг, планиране на програми, организация, оценяване (на ефективността).

Във Финландия през първото десетилетие на новия век отчитат, че много учители от сектора на т.нар. „либерално (народно) образование за възрастни“ са

повишили квалификацията си. Въпреки че за нещатните учители²⁾ на възрастни (с непълна учебна заетост) педагогическата компетентност (обучение) не е задължителна, 50% от тях (както и 80% от щатните преподаватели) са повишили педагогическата си квалификация към 2010 г. (Kouvo, 2010: 188).

От 2010 учебна година финландските университети въвеждат диференцирани дипломи за преподаватели на възрастни по ниво на компетентност (Kouvo, 2010: 187):

- *отлично ниво на компетентност (Excellent)* – притежателят владее учебното съдържание по преподавания предмет; има умения за сътрудничество и взаимодействие;

- *добро ниво на компетентност (Good)* – притежателят може да насочва ученето, да оценява, има познания за целите и стратегиите за усъвършенстване на учащия чрез образованието и способност да се адаптира към нови задачи и ситуации;

- *удовлетворително ниво на компетентност (Satisfactory)* – притежателят владее познания за различните стартови точки на учащите, демонстрира способност и желание за иновации и способност да се развива като експерт;

- *достатъчно ниво на компетентност (Sufficient)* – притежателят владее познания за обучението на възрастните („педагогика на възрастните”³⁾), има различни умения – педагогически за работа в мрежа, мултикултурни, мултипрофесионални, умения за сътрудничество по време на работа.

Различните нива определят и различни длъжностни позиции в сектора на образованието на възрастни.

В Дания радикалните реформи през 90-те години в сферата на образованието на възрастните (разширяването на отвореното обучение, създаването на нерезидентни средни училища за безработни възрастни, Програмата за възстановяващото образование⁴⁾ на Министерството на образованието (1995), разкриването на курсове за професионално образование и обучение на възрастни и пр.) са съпроводени със стартирането на специална „Програма за развитие на преподавателите“ (LUP) на всички равнища на образователната система.⁵⁾ Мотото ѝ е „Учителят държи ключа на иновацията“. Програмата е насочена към „различното“ преподаване, разширяване на сътрудничеството между учителите, образователния мениджмънт, ролята на учителя като тютор (наставник) и ролята му в мултикултурното общество. Програмата предвижда и различни форми за усъвършенстване на учителите във връзка с новите им задачи, в това число обмен на учители от професионалните колежи и професионалните учебни центрове (AMU-centeres), нерезидентните⁶⁾ средни народни училища и центровете за образование на възрастни, а също стартирането на нова едногодишна програма в университетите за обучение на преподаватели за сектора на образованието на възрастните.

В университетите на Франция още през 60-те години се разкриват специални направления за подготовка на съветници по образованието на възрастни-

те, а регионалните учебни центрове предлагат специализирана подготовка за учители, работещи или желаещи да работят с възрастни учащи.

В Ирландия и Великобритания университетите, коледжите за по-нататъшно образование и регионалните учебни центрове предлагат различни по продължителност програми и курсове за продължаващо и по-нататъшно образование, водещи до диплома и степен (магистър и доктор) по образование на възрастните. Техният брой значително нараства поради необходимостта от подготвени кадри за разкриващите се в много университети департаменти по образование на възрастните, за подготовка на служители – специалисти в тази област, за местните образователни служби/власти (LEAs) и за неправителствени и доброволчески организации и сдружения.

В Ирландия през 1996 год. Националният ирландски университет (Коледжът в Менууд), съвместно с регионалните центрове за общинско образование, започва да предлага следдипломни дистанционни курсове за подготовка на медиатори (посредници) за работа, в това число и за обучение на безработни и застрашени от безработица.

Друг колеж на Националния ирландски университет – коледжът в Дъблин, предлага курс за продължаващо образование за „Сертификат по образование на възрастните (професионално развитие)“. Завършилите курса могат да продължат обучението си за „Диплома по образование на възрастните (професионално развитие)“, която дава възможност за работа на национално равнище в сферата на образованието на възрастните.⁷⁾

В Германия – във и извън университетите – също се предлагат курсове (на бакалавърско, магистърско и СДК ниво) за подготовка на специалисти в сферата на образованието на възрастните, а също четириседмични стажове за преподаватели.

В Швейцария има различни категории, работещи в системата за образование на възрастните.⁸⁾ Повечето обучаващи възрастни се подготвят в Академията по образование на възрастни в Люцерн (частна институция, която получава 40% от бюджета си от държавата). Академията предоставя 3-годишно задочно образование с практическа ориентация (за „практици“ – 2/3 от студентите работят в сектора), което води до диплома. Допълнително се предлагат: работни групи (workshops) – с продължителност от 1 до 5 дни; въвеждащ базов курс по образование на възрастните (12 дни, разпределени в три месеца) и семинар по личностно оценяване и професионален потенциал (2 сесии по 5 дни).

Освен Академията и други институции (като например Швейцарската асоциация за образование на възрастните) организират курсове за обучение на преподаватели и издават практически ръководства за учители на възрастни.

През втората половина на 80-те години Факултетът по психология и науки за образованието на Университета в Женева предлага програма за по-ната-

тъшно (продължаващо) обучение на преподаватели на възрастни, като степен в науките за образованието, със специализация (по избор) по образование на възрастните, а също сертификат за следдипломно по-нататъшно обучение със специализация (по избор) по образование на възрастните.

През 1989 г. години Университетът в Женева предлага програма за подготовка на професионални учители на възрастни – „Сертификат за по-нататъшно обучение на обучаващи възрастни“ (CEFA). Условието за кандидатстване е стаж като преподавател на възрастни, както и квалификации, получени в професионалното обучение или висшето образование.

И днес продължават да съществуват огромни различия по отношение на подготовката на специалистите (в.ч. на обучаващите възрастни) – на обучението им преди заемането на работно място и по време на работа, на изискванията за навлизане в професията, на съдържанието и продължителността на образованието, на социалния статус, позиция и заплащане на преподавателите и пр. (Popović, 2010: 185).

България прави първи стъпки в подготовката на специалисти за сектора на неформалното образование на възрастните чрез съществуващия профил в специалност „Неформално образование“. Предстои ни дълъг път, в който опитът на европейските (и неевропейските) страни би бил особено полезен.

БЕЛЕЖКИ

1. В Глобалния доклад се използват и трите термина: учител (teacher), улесняващ (facilitators) и обучаващ/обучител/треньор в краткосрочни курсове (trainer). „Улесняващ“ е позиция в много ограмотителни курсове – това са ограмотители или помощници на преподавателя, които работят с отделните учаци за усвояване на писането и четенето. Използва се и по-общият термин „educator“ – специалист по образование на възрастните, синоним на преподавател.
2. Това са специалисти, за които обучението на възрастни е допълнителна работа. Но през 2010 г. те са 2/3 от преподавателите в центровете за образование на възрастни (Kouvo, T., 2010, с. 188).
3. Педагогика на възрастните – синоним на андрагогия.
4. 10 point programme on recurrent education.
5. В Дания народните училища за възрастни са част от образователната система (*Adult learning in Denmark, 1997*).
6. Нерезидентни училища – към които няма интернати или общежития за приемане на курсистите.
7. University College Dublin, 2003, Dublin, University Press.
8. Едно изследване през 1990 г. показва, че тогава 18 % от преподавателите и инструктурите работят в компаниите – в центровете за вътрешнофирмено

обучение, 17% работят за асоциации (НПО), 17% – в сектора за обучение на родители, 15% – в църква, и по 11% в гражданско ведомство за инициативни групи (на държавна служба) и в сектора за политическо и синдикално обучение. В немски говорещата част на Швейцария например 25 % от обучаващите възрастни са „инструктори в компании“, 19% – консултанти-„терапевти“, 10% – са „политически“ преподаватели (заети в курсове за политическо и синдикално образование). От всички преподаватели 36% са добре подготвени (завършили са базово висше образование и курсове за по-нататъшно образование), 35% нямат задълбочено и системно базово образование в областта на образованието на възрастните, а 13 % нямат никаква методическа и дидактическа подготовка (Dominicé, P. and M. Finger, 1991, с. 78 – 79).

ЛИТЕРАТУРА

- Гюрова, В. (2011) *Андрогогията в шест въпроса*. Габрово: ЕКС-ПРЕС.
- Гюрова, В. (2013). *Измерения на мениджмънта на образованието на възрастните*. Габрово: ЕКС-ПРЕС.
- Dominicé, P. and Finger, M. (1991). *Adult education in Switzerland*. Zurich: Pro Helvetia Documentation-Information-Press.
- Kouvo, T. (2010). Adult teachers are committed to their work. *Andragogical Studies*, Broj 1, April.
- Popovic, K. (2010). How to become an adult educator in Europe. *Andragogical Studies*, Broj 1, April.

EUROPEAN EXPERIENCE IN PREPARING SPECIALISTS FOR NON-FORMAL ADULT EDUCATION'S SECTOR

Abstract. Well-prepared, knowing and skilful personal is needed for everyone sector of education. But when the question is about non-formal education, and especially about non-formal adult education the high qualified specialists (teachers/educators and administrators) insure ability of institutes offering educational services for competition by enrolling more “clients” (learners). Therefore, the personal competence gains economical (financial) dimensions. Realizing this, developed countries offer many opportunities for preparing specialists – teachers, andragoges, directors (heads of institutions) course managers etc. Article offers examples of good international experience in such kind of preparation.

✉ **Prof. Viara Gyurova, DSc**
Faculty of Education
Sofia University
15, Tzar Osvoboditel Blvd.
E-mail: viaragyurova@abv.bg